

YUNUS EMRE'NİN İNSANA, İNSANLIĞA BAKIŞI VE GÜNÜMÜZE MESAJLARI

İsmet ŞANLI*

ÖZET

Yunus Emre, tasavvufî Türk edebiyatının önemli temsilcilerindendir. O, İslâmî inanç ve ilimlerle beslenen ve kendine has üslûbuyla söylemiş olduğu şiirlerinde, varlık, bilgi, aşk, ahlâk ve insanla ilgili felsefî görüşler ileri sürmüştür. Bu çalışmada, şiirlerinde “insan”, “insanlık” ve “insan değeri” üzerinde önemle duran Yunus Emre'nin bu kavramlara yüklediği anlamlar ve günümüz insanına verdiği mesajlar tespit etmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, tasavvuf edebiyatı, insan sevgisi.

HUMAN AND THE VIEW OF HUMANITY OF YUNUS EMRE AND MESSAGES TODAY

ABSTRACT

Yunus Emre, the representatives of the Turkish literature of mysticism. Knowledge of Islamic beliefs and self-fed style in the poem has said, assets, knowledge, love, morality, and people have argued about the philosophical views. In this study, Yunus Emre who on the importance of standing with the meanings "human", "humanity" and "human value" concepts in poetry and these concepts for the people of today will try to identify the message.

Key Words: Yunus Emre, Sufi literature, philanthropy.

Tasavvufî Türk edebiyatının önemli temsilcilerinden olan Yunus Emre, insanî ve tasavvufî fikirleriyle yaygın bir şöhret kazanmıştır. O, sade olduğu kadar anlam yüklü şiirlerinde kendine has

* Yrd. Doç. Dr., Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

bir söyleyişle varlık, bilgi, aşk ve ahlâk felsefesi ortaya koyarak dikkatleri üzerinde toplamıştır.¹ Yunus'un önemli yanlarından biri de "insan"a, "insanlık"a ve "insan değeri"ne şiirlerinde geniş yer vermesi, bu kavramların üzerinde önemle durmuş olmasıdır.

Her asırda ve her yerde ortaya çıkan insanın problemleri, sevinçleri, kederleri onun şiirlerinde büyük bir coşku ve içtenlikle ele alınmıştır. Bundan dolayı Yunus'un şiirlerini, kendimizi ve insanlığı bulduğumuz için severiz. İnsanın problemleriyle içtenlikle ve büyük bir sevgiyle ilgilenen Yunus, çağımız insanının uzun tecrübelerden sonra bilincine vardığı insan değerini, yüzyıllar öncesinden dile getirmiştir. Bu durum, çağımız insanının yönünü Yunus'a ve tarihe doğru döndürürken, Yunus'u da çağlar ötesinden günümüze getirir.

Yunus'a göre insan bir görünüştür. Onun gönlünü dolduran, bütün varlığını kaplayan, ona kimlik kazandıran -O'nun deyimiyile- "Çalap"tır. Şair bunu "Gönül Çalab'un tahtı gönüle Çalap bahdı" diyerek açıkça ifade eder. Allah sevgisi biçim değil özdür, bunu ancak O'na gönül verenler anlayabilirler. Gönlü eve benzeten şair, onun gerçek sahibini bilmeyenin adamdan sayılmayacağını "Gönül ev ıssın bilmez âdemden tutmayalar" şeklinde açıkça dile getirir.

Yunus Emre'nin şiirlerinde insan, hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle ele alınır. Müspet olarak değerlendirilen insan tipleri, ârifler, âlimler, âşıklar, dervîşler, erenler, sâdıklar, evliyalar, müridler ve yârenler gibi tasavvufî anlamda Allah'a yakın olan şahsiyetlerdir. Olumsuz insan tipleri olarak da aşkı bilmeyenler, gönül yıkanlar, dünyaya bağlananlar, cahiller, münkirler, gafiller, yalancılar, bedbahtlar gibi İslâma ve genel ahlâk kurallarına uygun hareket etmeyenler karşımıza çıkar. Bunların yanında Yunus insanı, "âdem", "âdem oğlu", "er" ve "insan" kavramlarıyla da doğrudan ele alır. Ayrıca şiirlerinde sıkça karşımıza çıkan "gönül" kavramını da kişileştirerek insan yerine kullandığı, insanla ilgili düşüncelerini bu kavram üzerinden ifade ettiği görülür.²

Yunus Emre'nin şiirlerinde yukarıda bahsedilen tipler çeşitli yönleriyle, geniş bir biçimde ele alınmıştır.³ Biz bu tiplerin hepsini

¹ Geniş bilgi için bkz: Abdülbaki Gölpınarlı, **Yunus Emre ve Tasavvuf**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1992; Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1991,7. bas., s. 305-327.

² Mustafa Tatçı, **Yunus Emre Külliyyatı I Yûnus Emre Dîvânı İnceleme**, MEB Yay., İstanbul 2005, s. 404-440; Önder Göçgün, "Yûnus Emre'nin Şiirlerinde İyi Kötü Karşılaştırması", **Yunus Emre Sempozyumu (Bildiriler)**, Ankara 1990, s. 30-47.

³ Yunus Emre'nin şiirlerinde insan tipleriyle ilgili geniş bilgi için bkz: Mustafa Tatçı, **a.g.e.**, s. 404-439.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

tek tek ele almadan Yunus Emre'nin genel olarak insana ve insanlığa bakışını ve verdiği mesajları ana hatlarıyla maddeler halinde tespit etmeyece çalışacağız:

1. Varlığa “tevhîd”⁴ penceresinden bakarak “Yetmiş iki millete kurbân ol âşıkısan” diyen Yunus, Allah’a inanan, gönlünde sevgi bulunan insanın bütün insanlığı ve yaratılanları aynı değerde görmesini ister. Varlığa hoşgörüyle, şefkatle bakmak gerektiğini ifade eden şair, insanları bütün farklılıkları bir kenara bırakıp ayırım yapmadan aynı gözle benimser:

Tevhîd imiş cümle âlem tevhîdî bilendür âdem

Bu tevhîdî inkâr iden öz cânına düşmânımış (125/6)⁵

Yitmiş iki millete birligile bakmayan

Şer’ile evliyâsa hakîkatte âsîdür (29/4)

2. Akıl ve irade sahibi insan kâinata yaratılan en değerli varlıktır. Onu değerli kılan, diğer bir husus da “gönül”e sahip olmasıdır. Yunus’un çoğu şiirinde kişileştirerek insan yerine koyduğu gönül, tasavvufî hayatın merkezini oluşturan mefhumlardandır. Bütün bâtinî hadiseler gönülde meydana gelir. Kur’ân-ı Kerîm’de “kıyâmet günü Allah’ın huzuruna ‘selîm bir kalb ile gelenler’in müstesna bir yere sahip olacakları bildirilir.⁶

Gönül yaygın görüşe göre “Hakk’ın nazargâhı”dır. Yunus, gönlün bu özelliğini veciz bir söyleyişle “Gönül Çalab’un tahtı” şeklinde ifade eder.⁷ Hakk’a ve onun tecelli yeri olan gönüle derin bir ihtirasla bağlı olan Yunus’un şiirlerinin özünü aşk motifi oluşturur. Böylece aşk motifi onda yepyeni bir anlam kazanır:

Allah benüm didüğine virmişdür ışk varlığını

Kime bir zerre ışk vire Çalap varlığı andadır (65/6)

Hak durağı gönülde âyâtı var Kur’ân’da

Arş’dan yukarı cânda ışk burcunun kulesi (378/9)

Yukarıdaki beyitte görüldüğü gibi Allah-insan bütünlüğünü yakalayan Yunus Emre’de varlığı yakından ilgilendiren “ölüm

⁴ Köprülü, a.g.e., s.295.

⁵ Çalışmaya Dr. Mustafa Tatçı’nın hazırladığı **Yunus Emre Divânı I Tenkitli Metin**, MEB Yay., İstanbul 2005, 2. bas., esas alınmıştır. Örnek verilen mısra ve beyitlerin yanındaki sayılar manzûme ve beyit numaralarıdır.

⁶ Şuarâ Suresi, 89. ayet.

⁷ Mustafa Tatçı, **Yunus Emre Külliyyatı I Yunus Emre Divânı İnceleme**, MEB Yay., İstanbul 2005, s. 245.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

korkusu” yoktur. “Ölümden ne korkarsın korkma edebî varsın”(33/2) diyen Yunus’a göre âhiret, hurilerin, gılmanların ve sayısız nimetlerin, güzelliklerin olmasından dolayı özlem duyulan bir yer olmayıp, Allah’a kavuşma yeridir:

Cennet cennet dedükleri

Bir ev ile birkaç Hûrî

İsteyen virgil anı

Bana seni gerek seni (381/8)

Allah’ın tecelli mahalli olan gönül sebebiyle insanın değerini her şeyden üstün tutan Yunus’a göre kâmil insan, başkalarının gönlünü kırmaz. Yunus, gönül kıran insanın yaptığı iyiliklerin, ibadetlerin görünüşten ve bir aldatmacadan ibaret olduğunu belirtir:

Ak sakallı pîr koca bilmez ki hâli nice

Emek yimesin hacca bir gönül yıkarısa (299/3)

Bir kez gönül yıkdunısa bu kıldığun namaz değül

Yetmiş iki millet dahi elün yüzün yumaz değül (166/1)

3. Sevginin karşılıklı olması gerektiğine inanan Yunus Emre, insanları sevdiği gibi onlardan da sevgi ve yakınlık bekler. Yunus “sevmeyi” ve “sevilmeyi” birçok şiirinde, sade ve açık bir şekilde ve eskilerin “sehl-i mümteni” dedikleri kolay söylenebilir görüldüğü halde deneninence güçlüğü anlaşılan mısralarda sık sık ele almıştır:

Gelin tanışık idelüm işi kolay tatalum

Sevelüm sevilelüm dünyâ kimseye kalmaz (103/5)

Gönlü “aşk” rehberine uyanın, yüzünü kible olarak “dosta” döndürmesinden dolayı sürekli bir ibadet halinde olacağını söyleyen Yunus’a göre “gerçek sevginin” insanlara manen kazandıracığı değer çok yüksektir:

Işk imâmdır bize gönül cemâ’at

Kıblemüz dost yüzi dâimdir salât (20/1)

4. İnsan, kendi için ne düşünüyor ve arzu ediyorsa başka insanlar için de aynı şeyleri düşünmeli ve istemelidir. Yunus, insân-ı kâmil yani olgun insan anlamında “er” ve “eren” kavramlarını kullanarak, erenlerin kimseye hor, aşağılayıcı gözle bakmamasını, bunun “erenlik” şanına uymayacağını söyler. Hiçbir varlık boş yere yaratılmamıştır, kâinatta her şeyin bir görevi vardır:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Sen seni ne sanursan ayruğa da anı san

Dört kitabın ma'nîsi budur eğer varısa (299/6)

Tehî görme hiç kimseyi hiç kimse boş degül

Eksiklügile nazar erenlere hoş degül (167/1)

İnsan öncelikle kendine bakmalı, gâfil davranarak kimsenin ayıbını ve kusurunu aramamalıdır.

Eyâ gâfil aç gözünü gönlün yavlak uzatmagıl

Bakgıl kendü dirliğüne kimse aybın gözetmegil (159/1)

5. İnsan, asil yaratılışının gereği kibire ve gurura kapılmamalı, kin tutmamalı; başkalarının kusurlarını affedebilmeli ve onlara hoşgörüyü yaklaşmalıdır. İnsan, dünyâ hayatının çok kısa olduğunu ve dünyada ebedî kalamayacağını hatırdan çıkarmayarak gururlanmamalıdır:

Adumuz miskîndür bizüm düşmânımız kîndir bizüm

Biz kimseye kîn tutmazuz kamu âlem yârdur bize (333/2)

Bak göresin dünyeye geldüğünü bil neye

İş bu fânî dünyeye mağrûr olmamagiçün (251/4)

Miskîn ol yâre miskîn gide senden kibr ü kîn

Rûzigâr gelür geçer pes kime kalasıdur (64/5)

İyi, güzel ve örnek insan mütevazî olmalıdır. Olgun bir insan olmak için, kinden, kıskançlıktan, çekiştirmeden uzak bulunmak, diğer insanları sevmek, onların mutluluğunu istemek; yaratılışının, tasavvuf eğitiminin, hayat görüşünün ve mütevazîliğinin bir gereğidir:

Dervîş gönülsüz gerekdür sögene dilsüz gerekdür

Dögene elsüz gerekdür halka berâber gerekmez (111/2)

6. Yunus'un yücelttiği diğer üstün meziyetler cömert, yardımsever ve edebli olmak, ilmiyle amel etmektir. O, dünyanın geçiciliğini de hatırlatarak hayatta iken yapılan iyi-kötü her şeyin öldükten sonra insanın karşısına çıkacağını belirtir:

Bir hastaya vardun ise bir içim su veirdün ise

Yarın anda karşı gele Hak şarâbın içmiş gibi (388/5)

Ele getürdiğünü miskinlere harceyle

Nice çok yaşar isen sonu ucu ölüm vardır (51/4)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Yûnus bak neredesin ne yirde ne gökdesin

Bekle edeb perdesin gel imdi gel tapu kıl (151/9)

Asıl bilgi, insanın kendisini bilmesidir. İlimle amel etmeyen, varlığın gayesini bilmeyen insanın öğrendikleri ve yaptıklarının bir anlamı olmaz:

İlim ilim bilmekdür ilim kendün bilmekdür

Sen kendüni bilmezsin yâ nice okumakdur (91/1)

Sen fakîhsün ben fakîr sana tanumuz yokdur

İlmün var amelün yok hâ günâha batarsın (248/10)

Sonuç:

Yüzyıllar ötesinden yazdıklarıyla sesini günümüze duyuran Yunus'un ele aldığı konular insanlık var oldukça eskimeyecek konulardır. Yunus'un bu konuları dili oldukça iyi kullanarak mükemmel bir şekilde ele almasının altında içinde yaşadığı toplumdaki kopmamış olması, onlar gibi düşünüp onlar gibi yaşamış olması yatar.

Yunus Emre, temiz yaratılışlı Anadolu köylüsünün yardımsever ve saf niteliklerine sahip, gönlü sevgi ve şefkatle dolu bir insan olarak insanlık aşkını şiirlerinde terennüm etmiş büyük bir şiir dehâsıdır. Onun şiirlerindeki engin insanlık muhabbeti, –düşünce plânında- gücünü İslâmî inançlardan almıştır. Kur'ân ve Hadîs gibi temel İslâm ilimlerine vukufu, eserlerinde açıkça görülen bu Hak ve Halk şairi, özelle tasavvuf çerçevesinde, insanlık sevgisini en yüce amaç sayan eşsiz güzellikte şiirler söylemiştir.

Yunus'un insan sevgisi, kaynağını İslâm inanç ve bilimlerinden aldığı için bütün insanlara aynı sevgi gözüyle bakar. Onun insan sevgisi, insanı sevme noktasında kalmayıp zerreden toprağa, topraktan hayvana, insandan Allah'a uzanan bir seyir takip eder ki, bu gerçek sevgi, "Allah sevgisi"dir.

Yunus Emre;

1. Varlığı ve insanlığı "tevhîd", birlik penceresinden gören,
2. Gönlü "aşk"la dolu olduğu için halkı seven ve halkın sevdiği,
3. Sevgiyi, insanlığı yücelten; Hakk'ı alçak gönüllere, insanlığa, sevgiye indiren,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

4. Her zaman ezenlere karşı durmuş, ezilenlerden yana tavır koymuş,

5. İnsanları birliğe, dirliğe, doğruluğa, barışa çağıran, yaşamayı seven ama ölümden korkmayan,

6. Kendini, çevresini, çağını aşarak, küçük kaygılardan kurtulup büyük kaygılara yönelmesini bilen kâmil bir insandır.⁸

Yunus verdiği mesajlarla geleceğe kalabilmenin yollarını da gösterir⁹. Ona göre insanın ve insanlığın gelecekte huzurlu ve mutlu olabilmesi, iyi ve güzel hasletlerin nesilden nesile aktarılabilmesi için;

•İnsanı tanımalı, sevmeli ve sevilmelidir.

•Yaşadığı çevreden ve hayattan kopmamalı; tabiatı, çevreyi, olayları ve insanları iyi gözlemlemelidir.

•Dili iyi bilmeli, sade, anlaşılır ve mükemmel bir biçimde kullanmalıdır.

KAYNAKÇA

DAYANÇ, Muharrem, “Yunus Emre Niçin Hâlâ Eskimedi”, **Ardıç**, Sayı 4, ss. 21-24.

EYÜBOĞLU, Sabahattin, **Yunus Emre**, Cem Yayınevi, İstanbul 1972.

GÖÇGÜN, Önder, “Yûnus Emre'nin Şiirlerinde İyi Kötü Karşılaştırması”, **Yunus Emre Sempozyumu (Bildiriler)**, Ankara 1990, ss. 30-47.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, **Yunus Emre ve Tasavvuf**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1992.

KÖPRÜLÜ, Fuad, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1991, 7. bas.

TATÇI, Mustafa, **Yunus Emre Külliyyatı I Yûnus Emre Dîvânı Tahlil**, MEB Yay., İstanbul 2005.

TATÇI, Mustafa, **Yunus Emre Külliyyatı II Yûnus Emre Dîvânı Tenkitli Metin**, MEB Yay., İstanbul 2005.

⁸ Sabahattin Eyüboğlu, **Yunus Emre**, Cem Yayınevi, İstanbul 1972, s. 5.

⁹ Muharrem Dayanç, “Yunus Emre Niçin Hâlâ Eskimedi”, **Ardıç**, Sayı 4, s. 24.